

Sárbogárd-Tringer-tanya

Petkes Zsolt

MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport

A Sárbogárd-Tringer-tanyai lelőhely a Sárvíz völgyének keleti oldalán, egy a valamikori ártér határát szegélyező, hosszan elnyúló, északnyugat–délkeleti irányú dombhát északi részén helyezkedett el. A lelőhelyet útépités során fedezték fel 1961 márciusának elején, az első sírok előkerülését követően a földmunkát felfüggesztették, a leletek előkerüléséről értesítették a székesfehérvári Szent István Király Múzeumot. A lelőhely feltárását Kralovánszky Alán 1961. március 16. és július 7. között végezte el, melynek során 13 késő bronzkori urnasír,¹ egy késő római kettős igáslósír² és két további lótemetkezés, valamint egy kora Árpád-kori temető került elő.³ A kora Árpád-kori temető teljesen feltárt, összesen 100 sír került elő. A temető alakja követte a domb formáját, így északnyugat–délkeleti irányba erősen megnyúlt. Az útépités során a temető északi oldalán kilenc sírt elpusztítottak (92–100. sír), azonban a sírok antropológiai anyagát összegyűjtötték, helyüket megjelölték. A temető északi szélén egy csaknem teljes borjútemetkezés került elő, melyet a feltárás vezetője a kora Árpád-kori temetőhöz kapcsolt és a honfoglaló magyarság szarvasmarhakultuszának egyik bizonyítékaként értelmezett,⁴ azonban más kutatók a temető és a szarvasmarha csontvázának kapcsolatát vitatják.⁵

A temetőben a nemek eloszlása megközelítően kiegyensúlyozott (37 férfi-, 29 női sír), magas volt a gyermekhalandóság (a temetkezések egyharmada gyermeksír), a felnőtt korosztály pedig leggyakrabban 40 és 60 éves kor között halálozott el. A sírok tájolásai széles spektrumon (224 és 335° között) váltakoztak, ezek az eltérések a temetőben jól elkülöníthető sírcsoportokat is alkottak. Alacsony a mellékletes sírok aránya, mindössze csak a temetkezések 29 százaléka tartalmazott valamilyen típusú leletanyagot. Ennek ellenére a honfoglalás és kora Árpád-kor tárgyi kultúrájának sok eleme megjelent: a lószerszámok (körte alakú kengyelpár, oldalpálcás zabla – 5. sír), fegyverek (csontmerevítéses íj, nyílcsúcsok – 5. sír), gyöngyök, kauricsigák, hajfonatkorongok (24.; 28. sír), veretes öv, bőrtarsoly (33. sír). A gazdag és látványos leletanyagot tartalmazó temetkezéseken túl a temetőben találtak

¹ KOVÁCS 1965, 201–203.; JANKOVITS–VÁCY 2013, 33–74.

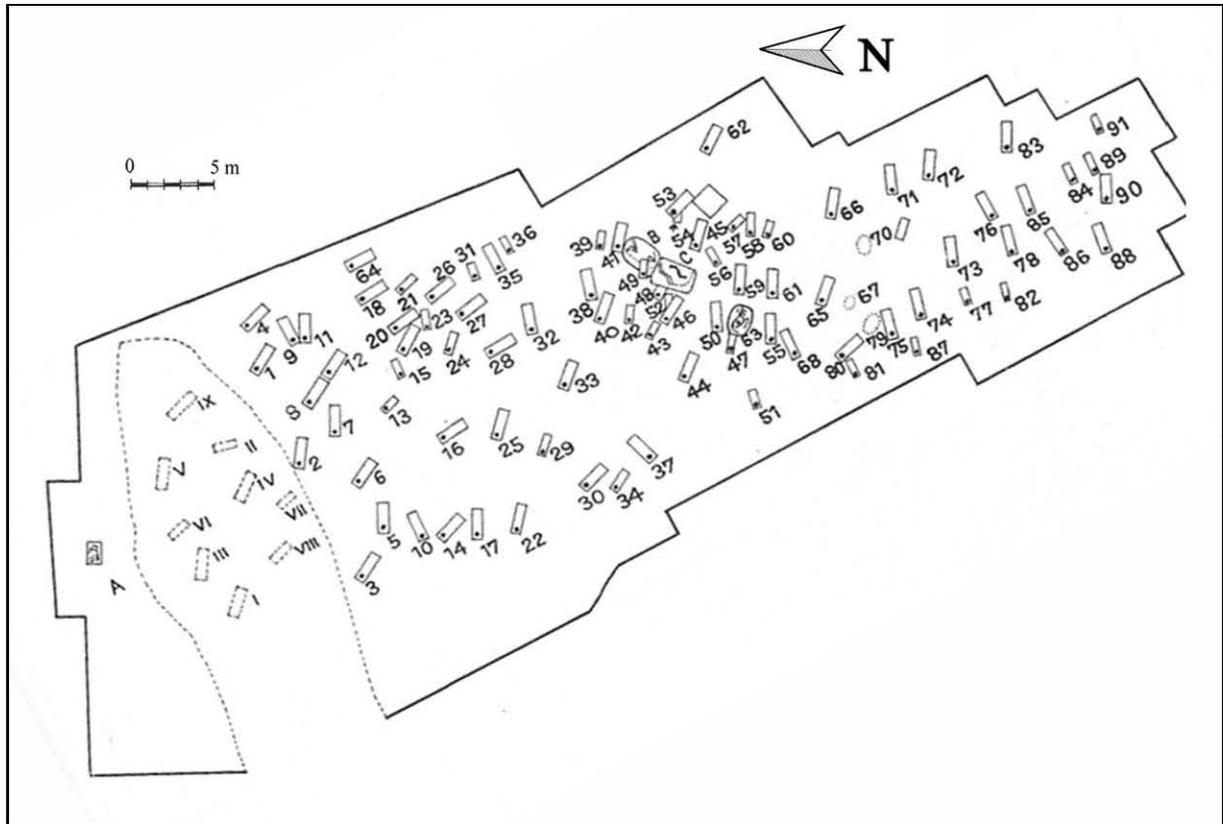
² VÖRÖS 1996, 141.

³ K. ÉRY 1968, 93–147.

⁴ KRALOVÁNSZKY 1964, 171–184.; KRALOVÁNSZKY 1965, 89–99.; KRALOVÁNSZKY 1985, 360–374.

⁵ T. SZÖNYI–TOMKA 1985, 111.

szegényebb, egyszerű bronz- és ezüstkarikákat (28.; 46.; 57.; 61.; 67. sír), S-végű karikákat (9.; 68.; 80.; 87. sír), félholdalakú csüngőt (84. sír), vaskéseket (12.; 41.; 55.; 59.; 62. sír) és állatsontot (43. sír) tartalmazó sírokat is.

1. ábra Sárbogárd-Tringer-tanya, temetőterkép

A leletanyag legkorábbra keltezhető csoportját a hajfonatkorongok⁶ és az övveretek alkották,⁷ párhuzamaik a 10. század első felére helyezik a temető nyitását. A temető használatának utolsó stádiumára utalhatnak a szélső sírokból előkerült S-végű karikák, amelyek megjelenését a Dunántúlon Szőke Béla a 10. század 60-as–70-es éveire helyezi.⁸ Ezzel a véleménnyel szemben több kutató megjegyezte, hogy a tárgytypus megjelenése egy-két évtizeddel korábbra is helyezhető.⁹ A temető a 10. század elejétől a 10. század utolsó harmadáig lehetett használatban, a legkorábbi sírok a temető északi és középső sávjában feküdtek, tájolásuk minden esetben nyugat-keleti, vagy attól északi irányba tért el; a későbbi,

⁶ A Sárbogárd-Tringer-tanyai temető 24. sírjából előkerült hajfonatkorongpárnak a legjobb párhuzama a Dormánd-Hanyipusztai 1. sírjából származó darabok lehetnek, melyeket Révész László a 10. század első felére keltezett. RÉVÉSZ 2008, 409.

⁷ RÉVÉSZ 1996, 125.

⁸ SZŐKE 1962, 87.

⁹ TÖRÖK 1962, 43.; MESTERHÁZY 1965, 104.; MESTERHÁZY 2002, 332.

a 10. század második felére keltezhető temetkezések tájolása minden esetben a nyugat–keleti iránytól dél felé tért ki. A késői sírok többsége a temető déli oldalán feküdt, azonban a temető északi oldalán is található néhány, a 10. század második felére keltezhető sír is, ezen temetkezések tájolása azonban minden esetben jelentősen eltér a környezetében fekvő korábbi sírokétól.

A temető egyik leggazdagabb sírja a 33. temetkezés volt, amelyben a közösség egyik meghatározó, idősebb férfi tagja feküdt, sírját egy kisebb, temetkezésektől mentes térség veszi körül, környezetében pedig két gazdag, hajfonatkorongokat tartalmazó női sír helyezkedett el. A temetkezés nem keltezhető a 10. század első felén belül pontosabban, helyzetéből adódóan azonban a temető egyik legkorábbi sírjának tekinthető. A 33. sír különlegessége, hogy a ruházat, az öv és a tarsoly bőranyagának egy része, feltételezhetően a fémvereteinek, illetve a tarsolyban található vascsiholó fémanyagának köszönhetően részben konzerválódott.

A 33. sírt a helyszínen kibontották, a sírról több fényképet és egy részletrajzot készítettek, majd egyben kiemelték és beszállították a Szent István Király Múzeumba. A temetkezés a múzeumba kerülést követően sokáig az állandó kiállítás része volt. Az elsődleges bontás során a sírból előkerült tárgyakat restaurálták és visszahelyezték a sírba. A teljes bontására valamikor az 1970-es évek elején került sor, azonban erről a munkafázisról dokumentáció nem készült.

BRONZ VERETES ÖV (33. sír)

14 darab enyhén elkerekedő, levél alakú, a levél szárán lyukas veret; 24 darab enyhén megnyúlt levél alakú veret; 1 darab enyhén szögletes alakú bújtató veret és 1 darab nagyszíjvég. Az elkerekedő alakú veretek a bőrszíjra merőlegesen, míg az enyhén megnyúlt alakú veretek párhuzamosan helyezkedtek el. A veretek öntöttek, felületük erősen kopott. A test jobb oldalán, a jobb oldali medencelapát és a jobb oldali lengőbordák között néhány veret az öv bőrmaradványaiba ágyazódva maradt meg.

Az öv feltételezhetően nem viseleti helyzetben volt a sírban, a veretek elhelyezkedése alapján a gerinc vonalából indulva először körbetekerték a test körül, majd a lelógó szíjvéget ismételten körbetekerték, átdugva a test jobb oldalán a szíj végét az övön. Az öv megmaradt bőranyagára ráhurkolva, egy, az övnél vékonyabb mellékszíj került elő, amelyen a tarsoly függött.

Szíjvég H.: 4,4 cm; Sz.: 1,4 cm. Csat H.: 2,2 cm; Sz.: 1,4 cm. Álló veretek H.: 1,8 cm; Sz.: 1,4 cm. Fekvő veretek H.: 1,6 cm; Sz.: 1,8 cm.

2. ábra Sárbogárd-Tringer-tanya 33. sír, övveretek, csat és szíjvég

DÍSZÍTETT BŐRTARSOLY (33. sír)

A jobb alkarok alatt, részben a jobb oldali medencelapát peremén egy bőrtarsoly díszített bőr fedőlapjának maradványa került elő. A bőrtarsoly a veretes övre egy, az övnél vékonyabb mellékszíjon volt felfüggesztve, amelyet a test jobb oldalán csomóval rögzítettek az övön. A bőrtarsoly előlapja díszített volt. Az előlap szélén egy keskeny keret futhatott körbe, amelyen belül feltételezhetően több sorban, teljes hosszban stilizált palmetta minta helyezkedett el.

A tárgy elpusztult. A bőrmaradvány .

3 ábra Sárbogárd-Tringer-tanya 33. sír, bőrtarsoly

befoglaló mérete megközelítően 5×3,75 cm.

HAJFONATKORONGOK (24. sír)

Egy 14 év körüli gyermek sírjából, a mellkas bal oldaláról vörösrézlemezéből készül hajfonatkorongpár került elő. A korongokon a mintát egyoldalas trébeléssel/poncolással alakították ki. A korongpár központi eleme két egymásba fonódó indapár, amelyek egy téglalapalakzatot fognak közre. Az indapár a középső szögletesen kialakított elemtől a korong széle felé, sugár irányba, nyolc ágra bomlik. Az indák végei spirálisan visszahajlanak, esetlegesen kiszélesednek. A kompozíciót körbe egy durván kialakított széles sáv szegélyezi, amelyben egymástól egyenetlen távolságra elhelyezkedő pontok sora fut körbe. A minta kialakítása elnagyolt, feltételezhetően a felrajzolás nélkül dolgozott az ötvös. A korongok felületét feltételezhetően ónozták, hogy az nemesfém hatását keltse.

Á.: 8,1 - 8,3 cm; v.: 0,2 cm. Ltsz.: SzIKM. 61.158.2–3.

4. ábra Sárbogárd-Tringer-tanya 24. sír, hajfonatkorongok

IRODALOM

K. ÉRY 1968

K. Éry Kinga: Reconstruction of the tenth century population of Sárbogárd on the basis of archeological and anthropological data. – A sárbogárdi X. századi közösség rekonstrukciója régészeti és embertani adatok alapján. *AlbaRegia VIII–IX*, (1967) 1968, 93–147.

JANKOVITS–VÁCZI 2013

Jankovits, Katalin – Váczi, Gábor: Spätbronzezeitliches Gräberfeld von Sárbogárd-Tringer-Tanya (Komitat Fejér) in Ost-Transdanubien. *ActaArchHung* 64, 201) 33–74.

Kovács 1965.

KOVÁCS 1965

Tibor, Kovács: Jelentés a sárbogárdi későhalomsíros temető 1961. évi feltárásáról (Bericht über die Ausgrabungen des spätbronzezeitlichen Gräberfeldes von Sárbogárd im Jahre 1961). Alba Regia IV–V, (1963–64) 1965, 201–203.

KRALOVÁNSZKY 1964

Kralovánszky Alán: Szarvasmarha temetkezés a honfoglalás korából. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei I, 171–184.

KRALOVÁNSZKY 1965

Kralovánszky Alán: Die landnahmezeitliche Rinderbestattung von Sárbogárd. AlbaRegia VI–VII, (1965–66) 1966, 89–99.

KRALOVÁNSZKY 1985

Kralovánszky Alán: Honfoglaló őseink szarvasmarhakultusza. In: Az őshazától a Kárpátokig. Szerk. Szombathy Viktor. Budapest, 360–374.

MESTERHÁZY 1965

Mesterházy Károly: Az S-végű karikák elterjedése a Kárpát-medencében. – Die Verbreitung des Haarrings mit S-Ende im Karpatenbecken. DMÉ XLVII. 1962–1964. (1965) 95–113.

MESTERHÁZY 2002

Mesterházy Károly: Dunántúl a 10. században. Századok 136. (2002/2) 327–340.

Gräberfeldern Ungarns. Studia Slavica II. (1956) 119–155.

RÉVÉSZ 1996

Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez – Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des oberen Theißgebietes im 10. Jahrhundert. Miskolc 1996.

RÉVÉSZ 2008

Révész László: Heves megye 10–11. századi temetői. – Die Gräberfelder des Komitates Heves im 10.–11. Jahrhundert. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 5. Budapest, 2008.

SZŐKE 1962

Szőke Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Budapest, 1962.

T. SZÖNYI–TOMKA 1985

T. Szőnyi Eszter – Tomka Péter: Győrszentiván – Söprűhegy: késő római és kora Árpád-kori temető. – Spätromisches und früharpadzeitliches Gräberfeld von Győrszentiván – Söprűhegy. CommArchHung 97–123.

TÖRÖK 1962

Török, Gyula: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. AH XXXIX. 1962.

VÖRÖS 1996

Vörös István: A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és a régészeti leletek alapján. In: Honfoglaló őseink. Szerk. Veszprémy László. Budapest, 28–146.